Rättsfallssamlingen

FÖRSLAG TILL AVGÖRANDE AV GENERALADVOKAT
MACIEJ SZPUNAR
föredraget den 22 september 2022 [1]

Mål C-395/21

D.V.
mot
M.A.

(begäran om förhandsavgörande från Lietuvos Aukščiausiasis Teismas (Högsta domstolen, Litauen))

”Begäran om förhandsavgörande – Oskäliga avtalsvillkor i konsumentavtal – Direktiv 93/13/EEG – Avtalsvillkor som med hänvisning till timtaxa bestämmer hur stor ersättning som ska utgå för juridiska tjänster”

I. Inledning

1. Förevarande begäran om förhandsavgörande har framställts inom ramen för ett förfarande där det yrkas betalning av arvode till en advokat för tillhandahållande av juridiska tjänster till en konsument.

2. Enligt den hänskjutande domstolen framstår det som oklart huruvida de aktuella avtalsvillkoren, rörande ersättning för juridiska tjänster, är att anse som oskäliga avtalsvillkor i den mening som avses i direktiv 93/13/EEG [2]. Den hänskjutande domstolen har därför ställt sex frågor till EU-domstolen om tolkningen av bestämmelserna i detta direktiv. På EU-domstolens begäran kommer jag i detta förslag till avgörande endast att pröva den femte och den sjätte tolkningsfrågan.

3. Den femte och den sjätte tolkningsfrågan har ställts för det fall EU-domstolen besvarar de fyra första tolkningsfrågorna på så sätt att de aktuella avtalsvillkoren, rörande ersättning för juridiska tjänster, är att anse som oskäliga. Enligt den hänskjutande domstolen kan de aktuella avtalen inte längre bestå efter det att avtalsvillkoren har undanröjts. Den femte och den sjätte frågan avser vilka konsekvenser – utan att därvid åsidosätta direktiv 93/13 – man kan dra av att dessa avtalsvillkor bedömts vara oskäliga, i en situation då juridiska tjänster redan har tillhandahållits.

[1] Originalspråk: polska.

[2] Rådets direktiv av den 5 april 1993 om oskäliga villkor i konsumentavtal (EGT L 95, 1993, s. 29; svensk specialutgåva, område 15, volym 12, s. 169).

II. Tillämpliga bestämmelser

A. Unionsrätt

4. I artikel 6.1 i direktiv 93/13 föreskrivs följande:

”Medlemsstaterna skall föreskriva att oskäliga villkor som används i avtal som en näringsidkare sluter med en konsument inte är, på sätt som närmare stadgas i deras nationella rätt, bindande för konsumenten och att avtalet skall förbli bindande för parterna på samma grunder, om det kan bestå utan de oskäliga villkoren.”

5. Artikel 7.1 i direktivet har följande lydelse:

”Medlemsstaterna skall se till att det i konsumenternas och konkurrenternas intresse finns lämpliga och effektiva medel för att hindra fortsatt användning av oskäliga villkor i avtal som näringsidkare sluter med konsumenter.”

B. Litauisk rätt

6. Bestämmelserna i direktiv 93/13 har införlivats med den litauiska civillagen. Härav följer att om rätten finner att ett avtalsvillkor är oskäligt, så är avtalsvillkoret ogiltigt från och med avtalets ingående, men övriga avtalsvillkor fortsätter att vara bindande för parterna i den mån avtalet fortsättningsvis kan bestå.

7. I artikel 50 stycke 3 i Advokatūros įstatymas (lagen om advokatyrket) av den 18 mars 2004 (Žin. 2004, nr 50-1632) föreskrivs följande:

”Den ersättning som ska utgå till advokat för tillhandahållna juridiska tjänster ska fastställas med beaktande av målets eller ärendets svårighetsgrad, advokatens meriter och yrkeserfarenhet, klientens ekonomiska situation samt andra relevanta omständigheter.”

8. Rekommendationer om maximibelopp för biträde som tillhandahålls av advokat (advokatas) eller av biträdande jurist i civilrättsliga spörsmål, har godkänts genom beslut nr 1R-85 av Republiken Litauens justitieminister av den 2 april 2004 samt genom beslut av Litauens advokatsamfund av den 26 mars 2004 (i dess lydelse sedan den 20 mars 2015). Dessa rekommendationer är tillämpliga då rättegångskostnadsbeslut meddelas enligt bestämmelserna i civilprocesslagen.

III. Bakgrund

9. Svaranden i det nationella målet har med käranden ingått fem avtal om juridiskt biträde. Dessa avtal innebar att käranden skulle vara svarandens ombud i följande processer: i) i ett tvistemål angående fastställelse av att viss egendom omfattas av samäganderättsreglerna; ii) i ett tvistemål angående fastställelse av hemvist för minderåriga barn, umgängesrätt och underhållsskyldighet; iii) vid ärendens påbörjande vid polis- och åklagarmyndighet; iv) vid förundersökning vid dessa myndigheter samt v) i mål om äktenskapsskillnad.

10. I dessa avtal anges att advokaten åtar sig att ge såväl muntlig som skriftlig rådgivning, att ta fram och underteckna utkast till juridiska handlingar, att ur juridisk synvinkel granska handlingarna och att företräda klienten inför olika myndigheter, med därtill hörande göromål.

11. I avtalen anges även att advokatens arvode ska uppgå till 100 euro per timme då juridiskt biträde eller juridisk rådgivning lämnas. En del av denna ersättning skulle betalas omedelbart efter det att advokaten lagt fram faktura för sina tjänster, med angivande av hur många timmar som lagts ned på biträde eller rådgivning.

12. Enligt avtalen skulle svaranden dessutom erlägga vissa belopp som förskott. Av den anledningen har svaranden betalat 5 600 euro.

13. Käranden tillhandahöll tjänster mellan april och december 2018 samt mellan januari och mars 2019.

14. Den 21 och den 26 mars 2019 lämnade käranden in fakturor för tillhandahållna juridiska tjänster till svaranden i det nationella målet.

15. Den 10 april 2019 väckte käranden talan vid domstol i första instans och yrkade att svaranden skulle förpliktas att till käranden utge 9 900 euro för juridisk rådgivning och 194,30 euro som ersättning för utlägg, jämte ränta och kostnader för förfarandet.

16. Domstolen i första instans fann att käranden hade tillhandahållit tjänster för vilka ersättning skulle utgå med 12 900 euro. Nämnda domstol fann även att avtalsvillkoren om ersättning för juridiska tjänster var oskäliga och satte ned ersättningen till hälften, det vill säga till 6 450 euro.

17. Eftersom svaranden redan hade betalat 5 600 euro till käranden, förpliktade domstolen i första instans svaranden att betala 850 euro, jämte 194,30 euro för diverse utlägg. Rätten fattade även beslut om ränta och kostnader för förfarandet.

18. Käranden överklagade avgörandet från domstolen i första instans. Detta avgörande fastställdes i andra instans av appellationsdomstolen. Käranden överklagade appellationsdomstolens avgörande till den hänskjutande domstolen.

19. Enligt den hänskjutande domstolen är det två avtalsvillkor som är av grundläggande betydelse för utgången i tvisten mellan parterna: i) avtalsvillkoret om kostnader för tjänster som faktiskt har tillhandahållits enligt timtaxan och ii) avtalsvillkoret om erläggande av betalning för juridiska tjänster. Om det i avtalet anges en timtaxa, men utan att det i avtalet närmare anges de specifika juridiska tjänsternas omfattning och tidsåtgången för dessa, och ej heller en uppskattning av det slutliga arvodets förväntade storlek, så kan det vara så, att konsumenten inte kunnat göra någon bedömning av omfattningen av erforderliga tjänster och av den slutliga kostnaden för dessa tjänster.

20. Även om den hänskjutande domstolen i vissa delar av begäran om förhandsavgörande tycks hänvisa till avtalsvillkoret om timtaxor samt till villkoret om betalning för juridiska tjänster såsom åtskilda villkor, kommer jag inte att behandla dem åtskilt inom ramen för detta förslag till avgörande, utan i stället så som ett avtalsvillkor om ersättning.

21. Den femte och den sjätte tolkningsfrågan avser nämligen de konsekvenser som, utan åsidosättande av direktiv 93/13, kan följa av att detta avtalsvillkor anses vara oskäligt. Den hänskjutande domstolen anser att de omtvistade avtalen inte kan bestå utan detta villkor, vilket medför att de ska ogiltigförklaras.

22. Enligt den hänskjutande domstolen är följden av rättspraxis, avseende direktiv 93/13, att ett avtalsvillkor om ersättning behandlas som om det aldrig varit bindande för konsumenten. Detta skulle innebära att den nationella domstolen skulle kunna neka advokaten ersättning för tillhandahållna juridiska tjänster.

23. Den hänskjutande domstolen vill emellertid, för det första, få klarhet i huruvida en sådan konsekvens av att man anser att villkoren i de omtvistade avtalen är oskäliga inte strider mot principen om tillhandahållande av tjänster mot ersättning. För det andra anför den hänskjutande domstolen att en sådan konsekvens utgör en lämplig påföljd för en näringsidkare som nyttjat oskäliga avtalsvillkor. Däremot finns det skäl enligt den hänskjutande domstolen att ställa sig frågande till huruvida en sådan påföljd, för det fall advokaten inte erhåller någon ersättning alls för tillhandahållna tjänster, inte skulle leda till obehörig vinst för konsumenten och ett alltför orättvist resultat.

24. Vad gäller frågan huruvida det är möjligt att bevilja advokaten ersättning med ett visst belopp, har den hänskjutande domstolen anfört följande. Det framstår som oklart huruvida – med beaktande av att den omständigheten att ett avtalsvillkor om ersättning förklarats oskäligt gör det möjligt för rätten att sätta ned priset på tillhandahållna tjänster eller ersätta dessa till enhetspris eller till lägsta möjliga marknadspris – rättspraxis från nationella domstolar inte undanröjer den avhållande verkan, och huruvida denna rättspraxis i sig inte strider mot det syfte som sedan länge eftersträvas med artikel 7.1 i direktiv 93/13.

IV. Förfarandet vid domstolen och tolkningsfrågorna

25. Mot denna bakgrund beslutade Lietuvos Aukščiausiasis Teismas (Högsta domstolen, Litauen) genom beslut av den 23 juni 2021, som inkom till EU-domstolen den 28 juni samma år, att vilandeförklara målet och ställa sex tolkningsfrågor till EU-domstolen. På EU-domstolens begäran avser detta förslag till avgörande den femte och den sjätte tolkningsfrågan, vilka har följande lydelse:

”5. Medför den omständigheten att avtalet om juridiska tjänster inte är bindande, om det villkor i avtalet som reglerar kostnaden har konstaterats vara oskäligt, såsom anges i artikel 6.1 i direktiv 93/13, att det är nödvändigt att återställa den situation i vilken konsumenten skulle ha befunnit sig i frånvaro av det villkor som har funnits vara oskäligt? Skulle ett återställande av denna situation innebära att konsumenten inte är skyldig att betala för de tjänster som redan har tillhandahållits?

6. Om beskaffenheten hos ett avtal om tjänster som tillhandahålls mot ersättning innebär att det är omöjligt att återställa den situation i vilken konsumenten skulle ha befunnit sig i frånvaro av det villkor som har konstaterats vara oskäligt (tjänsterna har redan tillhandahållits), skulle fastställandet av ersättning för de tjänster som har tillhandahållits [av] advokaten strida mot syftet med artikel 7.1 i direktiv 93/13? Om svaret på denna fråga är nekande, skulle den verkliga jämvikt genom vilken avtalsparternas jämlikhet återupprättas uppnås

i) om advokaten betalades för de tjänster som tillhandahållits enligt timtaxan i avtalet,

ii) om advokaten betalades minimiersättningen för de juridiska tjänsterna (till exempel den ersättning som anges i en nationell rättsakt, nämligen rekommendationerna om det maximala beloppet för rättsligt biträde som tillhandahålls av en advokat),

iii) om advokaten betalades ett skäligt belopp för tjänsterna som fastställdes av den nationella domstolen, efter att ha beaktat målets eller ärendets komplexitet, advokatens kvalifikationer och erfarenhet, klientens ekonomiska situation och andra relevanta omständigheter?”.

26. Klaganden i det nationella målet, den litauiska och den tyska regeringen samt Europeiska kommissionen har inkommit med skriftliga yttranden. Förhandling har inte hållits i målet.

V. Bedömning

27. Den hänskjutande domstolen har ställt den femte och den sjätte tolkningsfrågan, som ska prövas tillsammans, för att få klarhet i huruvida artikel 6.1 och artikel 7.1 i direktiv 93/13 ska tolkas så, att dessa bestämmelser – i en situation där ett avtal om tillhandahållande av juridiska tjänster som ingåtts mellan en konsument och en näringsidkare inte kan bestå efter upphävande att ett oskäligt avtalsvillkor om ersättning för dessa juridiska tjänster, och där dessa tjänster redan har utförts – inte utgör hinder för den nationella domstolen att helt ogilla näringsidkarens talan mot konsumenten om ersättning, i stället för att bevilja näringsidkaren ersättning med ett visst belopp.

28. Det bör i detta hänseende klargöras att domstolen i första och andra instans har satt ned ersättningen för de juridiska tjänster som tillhandahållits till hälften. [3] Även om den hänskjutande domstolen har att pröva överklagandet av domen i andra instans, berör den femte och den sjätte tolkningsfrågan inte enbart frågan huruvida direktiv 93/13 utgör hinder för en sådan nedsättning av ersättningen.

29. I skälen till begäran om förhandsavgörande ställer sig visserligen den hänskjutande domstolen frågande till huruvida nationell rättspraxis är förenlig med direktiv 93/13. Enligt denna rättspraxis är det möjligt att sätta ned ersättningen för tillhandahållna tjänster, utöver att förordna om betalning av enhetspris eller lägsta möjliga marknadspris. [4]

30. Den femte tolkningsfrågan har däremot endast ställts för att få klarhet i huruvida, mot bakgrund av direktiv 93/13, konstaterandet att avtalet i sin helhet blir ogiltigt till följd av att ett avtalsvillkor anses vara oskäligt kan leda till att näringsidkaren inte erhåller någon ersättning alls för tillhandahållna juridiska tjänster.

31. Vad gäller den sjätte tolkningsfrågan har den hänskjutande domstolen emellertid däri anfört tre grunder till fastställandet av storleken på ovannämnd ersättning, nämligen på grundval av i) de aktuella avtalen, ii) den lägsta kostnaden för juridiska tjänster, vilken fastställs enligt nationell lagstiftning [5], eller iii) de omständigheter som gör det möjligt att fastställa ersättningen till ett ”skäligt” belopp. Den hänskjutande domstolen förtydligar inte i detta avseende huruvida de

[3] Se punkt 16 ovan.

[4] Se punkt 24 ovan.

[5] Den hänskjutande domstolen tycks hänvisa till bestämmelsen i punkt 8 i förevarande förslag till avgörande.

aktuella hypoteserna syftar till att bibehålla de omtvistade avtalen och ändra innehållet däri, eller till att fastställa ersättningen för juridiska tjänster med stöd av andra litauiska bestämmelser avseende tjänster som utförts utan rättslig grund.

32. Begäran om förhandsavgörande innehåller inga uppgifter om omfattningen av den kontroll som den hänskjutande domstolen utför i samband med handläggningen av överklagandet. Den femte och den sjätte tolkningsfrågan aktualiserar i vart fall samma frågeställning som den som aktualiserats vid den hänskjutande domstolen. Det är fråga om vilka följderna blir av att ett avtalsvillkor anses vara oskäligt, vilket medför att avtalet blir ogiltigt. Jag föreslår därför att dessa frågor prövas tillsammans.

33. Innan jag prövar tolkningsfrågorna kommer jag att redogöra för de ståndpunkter som de berörda parterna har lämnat i sina skriftliga yttranden. Därefter kommer jag att behandla EU-domstolens rättspraxis om följderna av att ett avtalsvillkor anses vara oskäligt, och huruvida denna praxis är relevant för förevarande mål. På grundval av detta kommer jag att föreslå svar på de frågor som ställts.

A. Parternas ståndpunkter

34. Käranden i det nationella målet anser att de aktuella avtalsvillkoren om ersättning för tillhandahållande av juridiska tjänster rör ”avtalets huvudföremål” i den mening som avses i artikel 4.2 i direktiv 93/13, att de är klart och begripligt formulerade och att de som sådana inte kan bli föremål för någon prövning såvitt avser huruvida de är oskäliga.

35. Det är således endast för fullständighetens skull som käranden i det nationella målet uttalar sig om den femte och den sjätte tolkningsfrågan. Eftersom de juridiska tjänsterna redan har tillhandahållits enligt de aktuella avtalen är det, med beaktande av beskaffenheten av avtal om tillhandahållande av tjänster mot ersättning, enligt käranden omöjligt att återupprätta den situation som konsumenten skulle ha befunnit sig i om avtalsvillkoret inte funnits däri. En motsatt tolkning som gör det möjligt för den nationella domstolen att rättsligt omkvalificera förhållandet mellan parterna och omvandla det till ett avtal om tillhandahållande av kostnadsfria tjänster, skulle i så fall undergräva själva kärnan i avtalen. Käranden i det nationella målet förefaller även hävda att en sådan nedsättning av ersättningsbeloppet som domstolen i första instans gjorde inte försvagar den avskräckande verkan som krävs enligt direktiv 93/13.

36. Den tyska regeringens ståndpunkt står i linje med detta, och det är endast för fullständighetens skull som den regeringen uttalat sig om hur den sjätte tolkningsfrågan ska besvaras. Enligt den tyska regeringen kan ett oskäligt villkor om ersättning för juridiska tjänster ersättas med en dispositiv bestämmelse om ersättning för tillhandahållande av sådana tjänster.

37. Den litauiska regeringen anser för sin del att när juridiska tjänster har utförts av en advokat i enlighet med ett ingånget avtal, vars avtalsvillkor ansetts vara oskäliga, bör den nationella domstolen bevilja advokaten ersättning med beaktande av omständigheterna i det enskilda fallet, målets eller ärendets komplexitet, advokatens kompetens och erfarenhet, klientens ekonomiska situation och andra relevanta omständigheter, och därvid förhindra nyttjandet av oskäliga avtalsvillkor.

38. Kommissionen är av motsatt ståndpunkt. Den anser att avtalsvillkor som rör ersättningen och som anses vara oskäliga inte kan ha någon rättsverkan. Kommissionen anser – med hänvisning till EU-domstolens praxis om att den nationella domstolen kan förhindra att ett avtal förfaller i sin

helhet genom att ersätta ett oskäligt avtalsvillkor med en dispositiv bestämmelse för att undvika att konsumenten drabbas av ”särskilt negativa konsekvenser” – att det i förevarande fall saknas anledning att frångå denna rättspraxis. Kommissionen anser att det inte finns någon anledning att anta att en ogiltigförklaring av de omtvistade avtalen skulle kunna leda till sådana ”konsekvenser” för konsumenten.

B. Rättspraxis avseende följderna av att ett oskäligt avtalsvillkor undanröjs i en situation där avtalet kan bestå utan detta villkor

39. Det framgår av fast rättspraxis att artikel 6.1 direktiv 93/13, i en situation där ett avtal kan bestå efter det att ett oskäligt avtalsvillkor förklarats ogiltigt, utgör hinder för en nationell domstols möjlighet att ändra innehållet i detta avtalsvillkor i stället för att helt enkelt inte tillämpa avtalsvillkoret vid prövningen av parternas rättigheter och skyldigheter enligt det avtal som ingåtts med konsumenten.[6] Den nationella domstolen kan i princip inte heller tillämpa – i stället för ett oskäligt avtalsvillkor – en nationell bestämmelse av dispositiv karaktär som reglerar de rättigheter och skyldigheter för parterna som avses i avtalsvillkoret.

40. Detta bekräftas av domen i målet Dexia Nederland[7], i vilken EU-domstolen slog fast att direktiv 93/13 hindrar en näringsidkare – när ett avtalsvillkor om skadestånd till näringsidkaren för det fall konsumenten inte uppfyllde sina avtalsenliga skyldigheter ansågs vara oskäligt – att göra anspråk på ersättning enligt en dispositiv bestämmelse i nationell rätt som skulle ha varit tillämplig om detta avtalsvillkor inte förelegat.

41. Den nationella domstolens skyldighet att åsidosätta ett oskäligt avtalsvillkor som ålägger en skyldighet att erlägga vissa belopp som visar sig vara felaktiga, medför i princip att avtalet återgår såvitt avser dessa belopp.

42. EU-domstolens praxis avseende frågan om ersättningsanspråk gäller framför allt anspråk som en konsument riktar mot en näringsidkare. Detta kan förklaras genom lydelsen av artikel 6.1. i direktiv 93/13, enligt vilken medlemsstaterna ska se till att oskäliga avtalsvillkor ”inte är bindande för konsumenten”, och inte att de inte heller är bindande för näringsidkaren. EU-domstolen underströk att ett fastställande av att ett avtalsvillkor är oskäligt åtminstone i princip ska leda till att konsumentens rättsliga och faktiska situation återställs till den situation som konsumenten skulle ha befunnit sig i om avtalsvillkoret inte hade förelegat (artikel 6.1 i direktivet).[8] Det handlar därvid inte om att upprätthålla likvärdigheten mellan konsumentens och näringsidkarens avtalsprestationer, utan snarare om att säkerställa att det faktum att ett avtalsvillkor anses som oskäligt inte enbart tillmäts symbolisk betydelse, och att konsumenten inte måste bära konsekvenserna av att avtalet innehåller ett avtalsvillkor som skapar rättigheter och skyldigheter för parterna, till konsumentens nackdel. Domstolen tillade för övrigt att för det fall avtalet inte hade återgått, skulle det nämligen ha kunnat undanröja den avhållande verkan som enligt direktivet åsyftas genom att det säkerställs att näringsidkare inte nyttjar oskäliga avtalsvillkor (artikel 6.1 i direktivet jämförd med artikel 7.1 i samma direktiv).[9]

6 Se dom av den 14 juni 2012, Banco Español de Crédito (C-618/10, EU:C:2012:349, punkterna 65 och 71).

7 Dom av den 27 januari 2021 (C-229/19 och C-289/19, EU:C:2021:68, punkt 67).

8 Se dom av den 21 december 2016, Gutiérrez Naranjo m.fl. (C-154/15 och C-307/15, EU:C:2016:980, punkt 61).

9 Se dom av den 21 december 2016, Gutiérrez Naranjo m.fl. (C-154/15 och C-307/15, EU:C:2016:980, punkt 63).

43. Det är riktigt att EU-domstolens dom i de förenade målen Caixabank och Banco Bilbao Vizcaya Argentaria [10] slog fast att artikel 6.1 och artikel 7.1 i direktiv 93/13 ska tolkas så, att de utgör hinder för att nationell domstol – för det fall ett oskäligt avtalsvillkor som anger att det är konsumenten som ska betala samtliga omkostnader för upprättande och avveckling av hypotekslån förklaras vara ogiltigt – beslutar att de belopp som erlagts enligt detta avtalsvillkor inte ska betalas tillbaka till konsumenten, såvida det inte, enligt de nationella bestämmelser som är tillämpliga utan detta avtalsvillkor, är konsumenten som ska betala samtliga omkostnader eller delar av dessa omkostnader.

44. Även om det i doktrinen anges att domen ger upphov till ett antal tolkningsproblem [11], så verkar det som om den, med beaktande av syftet att säkerställa överensstämmelse med rättspraxis angående direktiv 93/13, ska förstås så, att domen avsåg ett krav på ersättning och inte ett ersättande av ett avtalsvillkor med en dispositiv bestämmelse eller en ändring i avtalsinnehållet. Det förefaller som om det rörde sig om ett anspråk på ersättning av utgifter inte för den näringsidkare som var part i avtalet (även om medel som var avsedda att täcka dessa utgifter indirekt skulle överföras till näringsidkaren), utan för tredje man.

45. Det är således möjligt att läsa denna dom så, att det rörde sig om ett avtalsvillkor enligt vilket konsumenten var skyldig att betala samtliga kostnader för upprättande och avveckling av ett hypotekslån. Eftersom ett sådant villkor inte har någon verkan gentemot konsumenten i dennes relationer med näringsidkaren, kan talan om återbetalningskrav regleras av nationella bestämmelser enligt vilka det är konsumenten som ska betala kostnaderna för tredje man. För att i en sådan situation bifalla konsumentens talan krävs det, i motsats till vad som anges i rättspraxis, antingen att avtalsvillkoret ersätts med en dispositiv bestämmelse eller att innehållet i det omtvistade avtalsvillkoret ändras, för att på så vis ålägga näringsidkaren att befria konsumenten från den skuld som åligger konsumenten enligt nationella bestämmelser.

46. Oavsett hur domen i de förenade målen Caixabank och Banco Bilbao Vizcaya Argentaria [12] ska tolkas, så kan man inte dra allt för långtgående slutsatser av den domen vad gäller förevarande mål. Det var fråga om tillämpningen av en nationell bestämmelse som inte avsåg näringsidkarens och konsumentens ömsesidiga rättigheter och förpliktelser, utan konsumentens förpliktelser gentemot tredje man. Det är viktigt att notera att denna dom avser en situation där avtalet kunde bestå efter det att det oskäliga avtalsvillkoret har upphört att gälla, medan det i förevarande mål förefaller tveksamt om de omtvistade avtalen kan bestå utan avtalsvillkoret om ersättning.

C. Rättspraxis avseende situationer där avtalet inte kan bestå enligt nationell rätt

47. Jag kommer härvid redogöra för rättspraxis vad gäller följderna av att ett avtalsvillkor anses vara oskäligt, i de fall avtalet enligt nationell rätt inte kan bestå utan detta villkor. Det framgår av begäran om förhandsavgörande att det inte är möjligt att fortsätta att fullfölja de omtvistade avtalen utan något avtalsvillkor om ersättning, vilket i sig innebär att avtalen är ogiltiga. Det ankommer på den hänskjutande domstolen att slutligt bedöma denna fråga. [13]

[10] Dom av den 16 juli 2020 (C-224/19 och C-259/19, EU:C:2020:578, punkt 55).

[11] Se Combet, M., ”Les clauses abusives dans les contrats bancaires et financiers (2ème partie)”, *Revue internationale des services financiers*, vol. 3, 2021, s. 64; Węgrzynowski, Ł., ”Skutek restytucyjny z dyrektywy 93/13/EWG a zasady rozliczeń stron w związku z nieważnością umowy zawierającej niedozwolone postanowienia umowne”, *Przegląd Prawa Handlowego*, vol. 5, 2022, s. 54.

[12] Dom av den 16 juli 2020 (C-224/19 och C-259/19, EU:C:2020:578, punkt 55).

[13] Se dom av den 5 juni 2019, GT (C-38/17, EU:C:2019:461, punkt 43).

48. Det framgår av EU-domstolens praxis att för det fall en nationell domstol anser att det enligt nationell rätt inte är möjligt att låta ett avtal bestå utan de oskäliga avtalsvillkoren, så utgör artikel 6.1 i direktivet 93/13 i princip inget hinder för att avtalet ogiltigförklaras. [14]

49. Däremot kan de följder som en ogiltigförklaring av avtalet medför för konsumenten utgöra hinder för att avtalet ogiltigförklaras.

50. I enlighet med domen i målet Kásler [15], som gav upphov till rättspraxis som utvecklats och preciserats av EU-domstolen i senare förhandsavgöranden, utgör artikel 6.1 i direktiv 93/13 inget hinder för att en nationell domstol ersätter ett oskäligt avtalsvillkor med en dispositiv bestämmelse i nationell rätt eller en bestämmelse som är tillämplig när avtalsparterna har gett sitt samtycke. Möjligheten att göra en sådan ersättning begränsas i rättspraxis till fall där konsumenten, på grund av att avtalet anses ogiltigt, skulle kunna drabbas av ”mycket negativa konsekvenser” [16].

51. Oskäliga avtalsvillkor får ersättas av bestämmelser som återspeglar den jämvikt som den nationella lagstiftaren velat inrätta mellan alla parternas rättigheter och skyldigheter i vissa avtal för det fall parterna inte frångått en standardregel som den nationella lagstiftaren föreskrivit för de berörda avtalen. Däremot får oskäliga avtalsvillkor inte ersättas enbart på grundval av nationella bestämmelser av allmän karaktär som inte har varit föremål för en särskild analys av lagstiftaren i syfte att uppnå jämvikt mellan avtalsparternas samtliga rättigheter och skyldigheter, och som fastställer att verkningar som kommer till uttryck i en rättshandling ska särskilt kompletteras av verkningar som följer av principer om skälighet eller etablerad sedvänja. [17]

52. I ett av sina avgöranden förefaller EU-domstolen godta möjligheten att skydda konsumenten från ”mycket negativa konsekvenser” genom att, på grundval av ett domstolsavgörande, fastställa under vilka omständigheter näringsidkaren kan göra gällande de rättigheter som följer av oskäliga avtalsvillkor på ett sätt som avviker från de omständigheter som beskrivs i avtalet. [18]

53. För att detta avgörande ska vara konsekvent i förhållande till den rättspraxis som är aktuell i förevarande mål, anser jag att det ska tolkas så, att det, under alla omständigheter och i ett sådant fall som detta, är fråga om att definiera de omständigheter som uppfyller kraven för att ersätta oskäliga avtalsvillkor med dispositiva bestämmelser, varvid den nationella domstolens åtgärder inte får undergräva den ändamålsenliga verkan av direktiv 93/13 eller uppnåendet av de mål som eftersträvas med direktivet.

14 Se dom av den 3 oktober 2019, Dziubak (C-260/18, EU:C:2019:819, punkt 43).

15 Dom av den 30 april 2014 (C-26/13, EU:C:2014:282, punkt 80) (nedan kallad domen i målet Kásler).

16 Med hänsyn till EU-domstolens svar i domen i målet Kásler, är det riktigt att möjligheten att ersätta ett oskäligt avtalsvillkor med en dispositiv bestämmelse inte verkar beroende av förekomsten av ”mycket negativa konsekvenser”. Det är på en sådan tolkning av domen som den litauiska och den tyska regeringen verkar grunda sig. Det framgår däremot av efterföljande domar att det endast är för det fall en ogiltigförklaring av ett oskäligt avtalsvillkor skulle tvinga den nationella domstolen att ogiltigförklara avtalet i dess helhet, och därigenom utsätta konsumenten för ”mycket negativa konsekvenser”, som direktiv 93/13 inte utgör hinder för att den nationella domstolen kan ersätta ett avtalsvillkor med hjälp av en dispositiv bestämmelse. Se dom av den 14 mars 2019, Dunai (C-118/17, EU:C:2019:207, punkt 54), dom av den 7 november 2019, Kanyeba m.fl. (C-349/18 till C-351/18, EU:C:2019:936, punkterna 70 och 74), och dom av den 18 november 2021, A SA (C-212/20, EU:C:2021:934, punkt 72).

17 Dom av den 3 oktober 2019, Dziubak (C-260/18, EU:C:2019:819, punkterna 60–62), och dom av den 25 november 2020, Banca B. (C-269/19, EU:C:2020:954, punkt 35).

18 Dom av den 24 oktober 2019, Topaz (C-211/17, ej publicerad, EU:C:2019:906, punkt 78).

54. Övervägandena i domen i målet Banca B.[19] verkar vara i linje med denna tolkning, i vilken dom EU-domstolen klargjorde att syftet med direktiv 93/13 inte är att föreslå enhetliga lösningar vad gäller konsekvenserna av att ett avtalsvillkor anses vara oskäligt.

55. För det första ska den nationella domstolen se till att återställa den jämvikt mellan avtalsparterna som skulle ha äventyrats om ett oskäligt avtalsvillkor tillämpades gentemot konsumenten. För det andra ska det säkerställas att näringsidkaren avhålls från att införa sådana villkor i de avtal som denne erbjuder konsumenterna.[20]

56. De syften som eftersträvas med direktivet kan i princip uppnås ”beroende på omständigheterna i det enskilda fallet och på nationell rätt”, helt enkelt genom att det oskäliga avtalsvillkoret inte tillämpas gentemot konsumenten eller, om avtalet inte skulle kunna bestå utan det oskäliga avtalsvillkoret, genom att det ersätts med dispositiva bestämmelser i nationell rätt. Dessa konsekvenser av att ett avtalsvillkor anses vara oskäligt uttömmer emellertid inte alla andra möjliga lösningar.[21]

57. EU-domstolen klargjorde i den nämnda domen att om det inte finns några dispositiva bestämmelser som förhindrar att ett avtal med oskäliga avtalsvillkor blir ogiltigt och ogiltigförklaringen av avtalet skulle utsätta konsumenten för ”mycket negativa konsekvenser”, är det tillåtet för den nationella domstolen att ingripa (den nationella domstolen kan vidta ”alla nödvändiga åtgärder för att skydda konsumenten från de mycket negativa konsekvenser som ett upphävande av avtalet skulle kunna medföra”). Däremot kan domstolen inte gå utöver vad som är absolut nödvändigt, utan att ändamålen med direktiv 93/13 åsidosätts, för att återställa avtalsparternas jämvikt och samtidigt skydda konsumenten från de mycket negativa konsekvenser som ett upphävande av avtalet skulle medföra.[22] Det är således uteslutet att fritt ändra eller begränsa innehållet i oskäliga avtalsvillkor.

D. Följder av att ett avtalsvillkor om ersättning för juridiska tjänster anses som oskäligt

58. Den rättspraxis som följer av domen i målet Kásler har utvecklats i mål där det i princip förefallit möjligt att återställa den situation som skulle ha förelegat om avtalet inte hade ingåtts,[23] detta mot bakgrund av att avtalsparterna utförde pengaöverföringar och att omständigheterna i målen möjliggjorde ersättningsanspråk. Att återställa en sådan situation skulle emellertid utsätta konsumenten för ”mycket negativa konsekvenser”, just på grund av förekomsten av ersättningsanspråk och i synnerlighet eftersom näringsidkaren kan, på grundval av detta anspråk, kräva konsumenten på omedelbar betalning.

59. Det skydd som konsumenterna tillförsäkras genom direktiv 93/13 går nämligen inte så långt att medlemsstaterna åläggs att undantagslöst undanröja samtliga verkningar av de rättshandlingar som införts i ett oskäligt avtalsvillkor, som om alla avtalsvillkor i det berörda

[19] Dom av den 25 november 2020 (C-269/19, EU:C:2020:954, punkt 39).

[20] Dom av den 25 november 2020, Banca B. (C-269/19, EU:C:2020:954, punkt 38).

[21] Dom av den 25 november 2020, Banca B. (C-269/19, EU:C:2020:954, punkterna 39 och 40).

[22] Dom av den 25 november 2020, Banca B. (C-269/19, EU:C:2020:954, punkterna 41, 43 och 44).

[23] Det är emellertid riktigt att det i samband med kreditavtal även kan uppkomma frågan huruvida direktiv 93/13 utgör hinder för fordringar som går utöver återbetalningen av det nominella värdet av de belopp som avtalsparterna betalat ut efter avtalets ingående. EU-domstolen har uppmanats att förtydliga denna fråga i mål C-520/21, Bank M.

avtalet vore oskäliga.[24] Detta framgår av artikel 6.1 i direktivet som föreskriver en påföljd gentemot ett oskäligt avtalsvillkor och inte gentemot ett avtal i sin helhet som innehåller det oskäliga avtalsvillkoret.

60. Det är nationell rätt som, i vart fall i princip, ska reglera frågan om vilka följder det får för avtalsparterna när avtalet ogiltigförklaras, och särskilt huruvida och hur deras situation ska återställas till den situation som de skulle ha befunnit sig i om avtalet inte hade ingåtts.

61. Det är i princip nationell rätt som avgör huruvida ett avtal inte längre kan bestå, efter det att ett oskäligt avtalsvillkor förklaras ogiltigt i enlighet med artikel 6.1 i direktivet. Det är även nationell rätt som avgör vilka konsekvenser som följer av att ett avtal ogiltigförklaras, även om dessa följder inte får inskränka direktivets ändamålsenliga verkan och strida mot de mål som eftersträvas med direktivet.

62. Det framgår av domen i målet Lombard Pénzügyi és Lízing[25] att även om den nationella domstolen anser att det inte är möjligt att återställa parterna till samma situation som de skulle ha befunnit sig i om avtalet inte hade ingåtts, trots att det skulle krävas enligt nationell rätt – och den sedan ingriper i avtalsparternas rättigheter och skyldigheter – så befrias inte den nationella domstolen från sin skyldighet att säkerställa att konsumenten slutligen befinner sig i samma situation denne skulle ha befunnits sig i om det oskäliga avtalsvillkoret inte existerat.

63. Det ankommer på den nationella domstolen att avgöra huruvida en ogiltigförklaring av ett avtal, som innehåller avtalsvillkor som anses vara oskäliga, utsätter konsumenten för ”mycket negativa konsekvenser”.[26] Det ankommer även på den nationella domstolen att bedöma om det är möjligt att återställa avtalsparterna i samma situation som de skulle ha befunnit sig i om avtalet inte hade ingåtts.[27]

64. I begäran om förhandsavgörande förefaller det som den hänskjutande domstolen antyder att – med hänsyn till arten av de omtvistade avtalen om tillhandahållande av juridiska tjänster och det faktum att dessa tjänster redan har tillhandahållits – det inte är möjligt att i det nationella målet återställa konsumenten till samma situation som denne skulle ha befunnit sig i om de oskäliga avtalsvillkoren inte hade införts i avtalen.

65. Om det som angetts av den hänskjutande domstolen ska förstås så, att konsumenten inte kan så att säga ”återlämna” de till konsumenten redan tillhandahållna tjänsterna, så uppkommer frågan huruvida detta är förenligt med nationell rätt och, om det enligt nationell rätt – till följd av att avtalet är ogiltigt – inte finns någon rätt för den som tillhandahållit tjänsten att framställa något ersättningsanspråk.

66. Om denna fråga besvaras jakande enligt nationell rätt, så fordrar inte direktiv 93/13 att avtalet ”räddas” för det fall det ogiltigförklaras så att näringsidkaren, som själv infört de oskäliga avtalsvillkoren i avtalet, tillförsäkras en möjlighet att erhålla ersättning, under förevändning att

[24] Såvida inte en medlemsstat väljer en sådan lösning med stöd av artikel 8 i direktiv 93/13.

[25] Dom av den 31 mars 2022 (C-472/20, EU:C:2022:242, punkterna 57 och 58). EU-domstolen fann att konsumentens intressen kunde tillvaratas genom att konsumenten återbetalades de belopp som felaktigt uppburits av långivaren på grundval av det avtalsvillkor som ansågs vara oskäligt, då detta utgjorde en återbetalning av obehörig vinst. Det ska understrykas att det i ungersk rätt, som var tillämplig på det omtvistade avtalet, föreskrevs att ”för det fall avtalet är ogiltigt bör den situation som förelåg före avtalets ingående återställas” och att om detta inte var möjligt så ”kan domstolen fastställa att avtalet förblir giltigt fram till dess att dom meddelas”.

[26] Se dom av den 26 mars 2019, Abanca Corporación Bancaria och Bankia (C-70/17 och C-179/17, EU:C:2019:250, punkt 61).

[27] Se dom av den 31 mars 2022, Lombard Pénzügyi és Lízing (C-472/20, EU:C:2022:242, punkt 57).

syftet med detta skulle vara att mellan avtalsparternas rättigheter och skyldigheter återupprättas, eller att konsumenten återställs till samma situation som denne skulle ha befunnit sig i om det oskäliga avtalsvillkoret aldrig hade existerat.

67. De följder som enligt nationell rätt följer av att ett avtal ogiltigförklaras får, för det första, inte inskränka den ändamålsenliga verkan av eller strida mot de mål som eftersträvas med direktiv 93/13.[28] Direktivets syfte är att skydda konsumenten. Det föreligger inte heller någon skyldighet enligt direktivet att tillförsäkra näringsidkaren en viss skyddsnivå för det fall avtalet i sin helhet ogiltigförklaras till följd av att näringsidkaren använt sig av oskäliga avtalsvillkor.

68. Som jag redan nämnt i punkt 42 ovan är det, för det andra, vid återställandet av konsumentens rättsliga och faktiska situation fråga om att tillse att det faktum att ett avtalsvillkor anses som oskäligt inte blir symboliskt, till nackdel för konsumenten.

69. En motsatt tolkning av direktiv 93/13 skulle, för det tredje, leda till att avtal som innehåller oskäliga villkor systematiskt ”kompletteras” av de nationella domstolarna, vilket skulle strida mot direktivets avskräckande syfte. Detta är skälet till att den rättspraxis som bygger på domen i målet Kásler begränsar möjligheten att ersätta oskäliga avtalsvillkor med dispositiva bestämmelser till att endast gälla då en ogiltigförklaring av avtalet riskerar att utsätta konsumenten för ”mycket negativa konsekvenser”.

70. Blotta det faktum att en konsument inte kan ”återlämna” de juridiska tjänster denne redan tillhandahållits, innebär emellertid inte att det nödvändigtvis enligt nationell rätt inte finns några konsekvenser av att dessa tjänster tillhandahålls enligt ett avtal som visat sig vara ogiltigt. Begäran om förhandsavgörande innehåller inte några uppgifter på denna punkt. Om en sådan reglering[29] är tillåten enligt litauisk rätt, ska den hänskjutande domstolen emellertid pröva om en ogiltigförklaring av avtalet inte medför ”mycket negativa konsekvenser”. Det finns således anledning att framföra några anmärkningar som gör det möjligt för den hänskjutande domstolen att avgöra huruvida den befinner sig i en sådan situation.

71. Behovet av att skydda konsumentens intressen mot eventuella ”negativa konsekvenser” ska bedömas mot bakgrund av de omständigheter som förelåg eller som kunde förutsägas då tvisten uppstod, och inom ramen för vad som gjorts gällande i frågan om avtalsvillkoren är oskäliga.[30] Det som är av betydelse är att utröna hur konsumentens situation kommer att formas enligt materiell rätt, utomrättsligt såväl som rättsligt, men även vilken processuell situation konsumenten kommer att befinna sig i andra förfaranden.[31]

72. Att undanröja rättsverkan av rättshandlingar som en advokat utför i sin klients namn och för dennes räkning, kan leda till att utförandet av dessa tjänster ska bedömas utifrån andra rättsliga upplägg som – under särskilda omständigheter och med beaktande av nationella rättsliga ramar – kan medföra rätt till ersättning för dessa tjänster. Det kan vara fråga om rättsliga upplägg som

[28] Se punkt 61 ovan.

[29] Även om det ankommer på den nationella domstolen att slutligt pröva denna fråga, så förefaller det framgå av artikel 1.80 i Lietuvos Respublikos Civilinis kodeksas (den litauiska civillagen), i dess lydelse enligt lag nr VIII-1864 av den 18 juli 2000, att om ett avtal är ogiltigt så ska avtalsparterna återbetala varandra det som de erhållit enligt avtalet (återgång) och, om detta visar sig vara omöjligt, så ska parterna ersätta varandra för det som de erhållit i pengar, såvida inte lagen föreskriver andra följder av avtalets ogiltighet. För det fall ett avtal ogiltigförklaras, så tyder inget på att det enligt litauisk rätt fordras en återställning till den situation som rådde före avtalet ingående och, om detta inte är möjligt, att avtalet ska bestå. De tillämpliga bestämmelserna i det nationella målet skiljer sig i detta hänseende från de bestämmelser som låg till grund för domen av den 31 mars 2022, Lombard Pénzügyi és Lízing (C-472/20, EU:C:2022:242). Se fotnot 25 ovan.

[30] Se dom av den 3 oktober 2019, Dziubak (C-260/18, EU:C:2019:819, punkt 50).

[31] Se dom av den 26 mars 2019, Abanca Corporación Bancaria och Bankia (C-70/17 och C-179/17, EU:C:2019:250, punkt 61).

exempelvis erhållande av obehörig vinst eller utförandet av en tjänst utan uppdrag (negotiorum gestio). Många olika åtgärder kan komma i uttryck i nationell rätt. Det kan handla om ersättning för de utgifter och kostnader som uppkommit eller betalning av de utförda tjänsterna med ett belopp som motsvarar marknadspriset.

73. För att en ogiltigförklaring av ett kreditavtal ska anses medföra ”mycket negativa konsekvenser” är det normalt sett tillräckligt att en sådan ogiltigförklaring medför att näringsidkarens fordran, på betalning av det kapitalbelopp som lånats ut till konsumenten, blir omedelbart utkrävbar. När det gäller ogiltigförklaring av ett avtal om tillhandahållande av juridiska tjänster, så kan det – av det faktum att det uttrycks i avtalet hur avtalspartnerna ska ersätta varandra – vara nödvändigt att vidta en rad åtgärder för att fastställa omfattningen av de tillhandahållna tjänsterna och bedöma tjänsternas värde.

74. Det är emellertid svårt att förutsätta att konsumenten kan genomföra sådana åtgärder självständigt. En ogiltigförklaring av ett avtal om juridiska tjänster som redan har utförts, kan medföra rättsosäkerhet för konsumenten. Detta är en viktig aspekt eftersom det oskäliga avtalsvillkoret, i de avtal som är omtvistade i det nationella målet, antas ha ett samband med att konsumenten inte gavs möjlighet att bedöma den slutliga kostnaden för de juridiska tjänsterna. Om det enligt nationell rätt är tillåtet att ersätta juridiska tjänster som tillhandahållits på grundval av ett ogiltigt avtal, så skulle ett undanröjande av ett ersättningsvillkor och ogiltigförklaring av avtalet försätta konsumenten i en situation som liknar den som direktiv 93/13 syftar till att åtgärda.

75. Om det i en särskild situation och med hänsyn till nationella rättsliga ramar är tillåtet att i någon form ersätta juridiska tjänster som tillhandahållits på grundval av ett ogiltigt avtal, bör det konstateras att en ogiltigförklaring av avtalet utsätter konsumenten för ”mycket negativa konsekvenser”.

76. Det bör utöver dessa synpunkter nämnas att juridiska tjänster kan bestå i att rättshandlingar vidtas i konsumentens namn och för dennes räkning i förfaranden vid domstolar och andra offentliga myndigheter. Ett avtal om tillhandahållande av juridiska tjänster kan ligga till grund för att ge en advokat fullmakt att företräda en klient i dessa förfaranden och att agera på dennes vägnar. Detta ger upphov till frågan huruvida avtalets ogiltighet saknar betydelse för giltigheten och verkan av de utförda rättshandlingarna. Svaret på denna fråga ges i nationell rätt. Om det råder tvivel om giltigheten och verkan av sådana rättshandlingar, ska den nationella domstolen anse att en ogiltigförklaring av avtalet utsätter konsumenten för ”mycket negativa konsekvenser”.

77. Om den hänskjutande domstolen, mot bakgrund av ovan anförda överväganden, anser att en ogiltigförklaring av avtalet kan utsätta konsumenten för ”mycket negativa konsekvenser”, så kan den vidta åtgärder för att skydda konsumenten mot dessa negativa konsekvenser.

78. Det kan vara fråga om att tillämpa en bestämmelse som varit föremål för en särskild analys av lagstiftaren i syfte att uppnå jämvikt mellan avtalsparternas samtliga rättigheter och skyldigheter [32], eller ett ingrepp i avtalsinnehållet som inte går utöver vad som är absolut nödvändigt för att uppnå de mål som eftersträvas med direktivet. [33]

[32] Se punkt 51 i ovan.

[33] Se punkterna 53–57 i ovan.

79. Det framgår av den sjätte tolkningsfrågan att ett möjligt sätt enligt litauisk rätt att ersätta redan utförda juridiska tjänster är att fastställa ersättningen för tjänsterna till ett belopp som motsvarar tjänsternas lägsta kostnad (minimisatser), såsom den fastställs i nationella bestämmelser.

80. Jag anser att direktiv 93/13 inte utgör hinder för att ersättningen för juridiska tjänster beräknas på detta sätt, eftersom det förebygger att konsumenten utsätts för ”mycket negativa konsekvenser” till följd av att ett avtal ogiltigförklaras.

81. För det första rör det sig om ett sätt att beräkna ersättning för juridiska tjänster som lagstiftaren anser vara tillfredsställande i syfte att uppnå en jämvikt mellan parternas samtliga rättigheter och skyldigheter i mål som handläggs enligt civilprocesslagen.

82. Detta sätt för att beräkna ersättningen för redan tillhandahållna juridiska tjänster med hjälp av minimisatser som definieras i nationell rätt, ger, för det andra, konsumenten möjlighet att välja att utnyttja det skydd som tillförsäkras denne genom direktiv 93/13 med full insikt i de ekonomiska följder som följer av dennes val. Detta är särskilt viktigt eftersom konsumenten även kan avstå från det skydd som denne tillförsäkras genom direktivet.[34] Det ankommer emellertid på den nationella domstolen att upplysa konsumenten om de rättsföljder som en ogiltigförklaring av avtalet skulle kunna få, varvid detta skulle kunna ge upphov till att återgångsanspråk riktas mot konsumenten.[35]

83. I den sjätte tolkningsfrågan förefaller den hänskjutande domstolen utgå från att ett annat sätt enligt litauisk rätt för att beräkna ersättningen, också är att fastställa en ”skälig” ersättning med beaktande av målets eller ärendets komplexitet, advokatens kvalifikationer och erfarenhet, klientens ekonomiska situation och andra relevanta omständigheter. Även om det inte uttryckligen anges av den hänskjutande domstolen, så motsvarar de omständigheter – som gör det möjligt att fastställa ett ”skäligt” ersättningsbelopp – i huvudsak de omständigheter som anges i litauisk rätt om vilka riktlinjer som ska beaktas när avtalsparterna själva avtalar om ersättningen för tillhandahållandet av juridiska tjänster.[36]

84. Då ett av sätten enligt nationell rätt för att beräkna ersättningen för tillhandahållna juridiska tjänster är att fastställa den på grundval av en minimiersättning – och på så vis skydda konsumenten från de ”mycket negativa konsekvenser” som följer av att avtalet ogiltigförklaras – så utgör direktiv 93/13 hinder för att den nationella domstolen använder sig av detta beräkningssätt i det att konsumenten åläggs att betala ”skälig” ersättning.

85. Det framgår av rättspraxis[37] att den nationella domstolens ingripande i avtalsinnehållet inte får gå utöver vad som är absolut nödvändigt för att återställa jämvikten mellan avtalsparterna och samtidigt skydda konsumenten från de mycket skadliga konsekvenserna som en ogiltigförklaring av avtalet skulle kunna medföra, utan att direktivets syfte åsidosätts. Eftersom ett fastställande av en ersättning med hjälp en minimiersättning redan i sig självt återställer en sådan jämvikt[38], så framstår det som om ett mer omfattande ingrepp går utöver vad som är absolut nödvändigt.

[34] Se domarna av den 3 oktober 2019, Dziubak (C-260/18, EU:C:2019:819, punkt 55), den 29 april 2021, Bank BPH (C-19/20, EU:C:2021:341, punkt 94) och den 2 september 2021, OTP Jelzálogbank m.fl. (C-932/19, EU:C:2021:673, punkt 48).

[35] Se dom av den 29 april 2021, Bank BPH (C-19/20, EU:C:2021:341, punkterna 98 och 99).

[36] Se punkt 7 i ovan.

[37] Se punkterna 53–57 i ovan.

[38] Se punkt 81 i detta förslag till avgörande.

86. Varje åtgärd som den nationella domstolen vidtar när den anser att ett avtalsvillkor är oskäligt, måste uppnå de mål som eftersträvas med direktiv 93/13.[39] Även när det gäller att skydda konsumenten mot de ”mycket negativa konsekvenser” som följer av att ett avtal ogiltigförklaras, ska den nationella domstolen således ta hänsyn till om dessa konsekvenser inte kommer att avskräcka konsumenten från att åtnjuta det skydd som direktivet ger, och om ogiltigförklaringen av ett oskäligt avtalsvillkor saknar avskräckande verkan på näringsidkaren. Det förefaller som om detta skulle vara fallet om den omständigheten att en näringsidkare utformade det huvudsakliga innehållet av ett avtal om tillhandahållandet av juridiska tjänster genom att använda sig av ett oskäligt avtalsvillkor leder till att näringsidkaren erkänns ”skälig” ersättning i varje enskilt fall.

VI. Förslag till avgörande

87. Mot bakgrund av det ovan anförda föreslår jag att EU-domstolen besvarar den femte och den sjätte tolkningsfrågan från Lietuvos Aukščiausiasis Teismas (Högsta domstolen, Litauen) på följande sätt:

Artikel 6.1 och artikel 7.1 i rådets direktiv 93/13/EEG av den 5 april 1993 om oskäliga villkor i konsumentavtal

ska tolkas så,

att när ett avtal om tillhandahållande av juridiska tjänster, som en konsument ingått med en näringsidkare, inte kan bestå efter det att ett oskäligt ersättningsvillkor har ogiltigförklarats och tjänsterna redan tillhandahållits, så utgör dessa bestämmelser inte hinder för att en nationell domstol helt ogillar näringsidkarens talan om att konsumenten ska förpliktas att till näringsidkaren betala ersättning för tillhandahållna juridiska tjänster, då det nationella regelverket inte föreskriver något sätt att ersätta de juridiska tjänster som tillhandahållits enligt ett ogiltigt avtal.

Om en ogiltigförklaring av ett avtal om juridiska tjänster skulle utsätta konsumenten för mycket negativa konsekvenser, så utgör artikel 6.1 och artikel 7.1 i direktiv 93/13 inte hinder för att en nationell domstol förhindrar att avtalet förfaller och förpliktar konsumenten att ersätta näringsidkaren för redan tillhandahållna juridiska tjänster upp till tjänsternas lägsta kostnad (minimisatser), i enlighet med nationella bestämmelser.

[39] Se punkterna 56 och 57 i detta förslag till avgörande.